

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

PROBLEMS AND PROSPECTS OF DIRECT FOREIGN INVESTMENT IN THE ECONOMY OF UKRAINE

Танасієнко Н.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії,
Хмельницький національний університет

Костюк І.В.

студентка,
Хмельницький національний університет

У статті теоретично обґрунтовано поняття прямих іноземних інвестицій та визначено їхню роль в економіці країни, наведено основні переваги та недоліки як одного з основних економічних явищ. Проаналізовано сучасний стан залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України, динаміку та структуру прямих іноземних інвестицій за регіональним, галузевим та географічним розподілом в умовах глобалізації. Визначено ключові проблеми залучення прямих іноземних інвестицій, які стримують їх приплив в економіку нашої країни. На основі цього запропоновано низку пріоритетних напрямів поліпшення привабливості інвестиційного клімату в Україні.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції (іноземний капітал), інвестиційний клімат, Індекс інвестиційної привабливості, державне регулювання, іноземний інвестор, економічний розвиток.

В статье теоретически обосновано понятие прямых иностранных инвестиций и определена их роль в экономике страны, приведены основные преимущества и недостатки как одного из основных экономических явлений. Проанализированы современное состояние привлечения прямых иностранных инвестиций в экономику Украины, динамика и структура прямых иностранных инвестиций по региональному, отраслевому и географическому распределению в условиях глобализации. Определены ключевые проблемы привлечения прямых иностранных инвестиций, которые сдерживают их приток в экономику нашей страны. На основе этого предложен ряд приоритетных направлений улучшения привлекательности инвестиционного климата в Украине.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции (иностраный капитал), инвестиционный климат, Индекс инвестиционной привлекательности, государственное регулирование, иностранный инвестор, экономическое развитие.

The article gives a theoretical concept of the notion of direct foreign investments and defines its role in the economy of the country, presents main advantages and disadvantages as one of the main economic phenomena. Analyzed the current state of attraction of direct foreign investments into the Ukrainian economy and dynamics of their inflow, as well as analyzed the dynamics and structure of foreign direct investment in the Ukrainian economy according to regional, sectorial and geographical distribution in the conditions of globalization. In addition, defined key problems attraction of direct foreign investment, which hold back their influx into the economy of our country. On the basis of this, proposed a number of priority directions of improvement of investment attractiveness of Ukraine.

Key words: direct foreign investments (foreign capital), foreign climate, index of investment attractiveness, state regulation, foreign investor, economical development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах господарювання іноземні інвестиції є одними з основних рушійних засобів створення необхідних умов виходу країни з економічної кризи, структурних зрушень у народному господарстві, прискорення науково-технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності як

на мікро-, так і макrorівні тощо. До того ж іноземні інвестиції є одним із показників ступеня інтеграції країни у світове господарство, важливим чинником подальшого розвитку зовнішньоекономічних відносин між країнами.

Сьогоднішня економіка України знаходиться у доволі складній ситуації, яка зумовлена насамперед агресивною політикою Російської Федерації проти нашої держави, окупацією Криму та

подальшим проведенням військових операцій на сході країни. Ці всі події, безумовно, негативно впливають на рішення іноземних інвесторів щодо вкладення свого капіталу в розвиток нашої економіки, внаслідок чого в країні наявна низька інвестиційна активність. Тож залучення якомога більшого обсягу іноземних інвестиційних надходжень до економіки України, особливо під час економічної кризи, є вкрай необхідним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Вагомий внесок у дослідження проблематики залучення прямих іноземних інвестицій зробили такі зарубіжні вчені, як Р. Борсук, А. Разін, Є. Бріггем, П. Фішер тощо. Дана проблематика знайшла своє відображення також у наукових працях вітчизняних учених: А.А. Пересади, Н.Є. Скоробогатова, Ю. Коваленко, А. Філіпенка, Д. Лук'яненко, Є. Бойко, В. Волошина, О. Мозгового, О.О. Балануца, С.В. Захаріна, О.І. Рогач, Л.М. Шик, С.В. Козловського, Б.В. Губського, Я. Жаліла, В. Шевчука, Г. Іванова, А. Омельченка, Н. Вознесенської, Б. Губського та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проте, незважаючи на те що у світі сьогодні наявна доволі велика кількість наукових праць видатних учених-економістів у цій сфері, існують питання, які потребують подальшого вивчення, дослідження, наукових та практичних розробок. Серед таких можна виділити дослідження впливу прямих іноземних інвестицій на економіку будь-якої країни, у тому числі й України, на вирішення соціальних проблем суспільства та забезпечення добробуту нації, інвестиційної привабливості країни та перспектив розвитку подальших надходжень прямих іноземних інвестицій тощо.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження сучасного стану залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України та динаміки їх надходження, визначення переваг та загроз від їх залучення, аналіз динаміки та структури прямих іноземних інвестицій в українську економіку за регіональним, галузевим та географічним розподілом, а також висвітлення основних проблем, що перешкоджають надходженню інвестицій, та визначення напрямів ефективного їх залучення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як відомо, інвестиції відіграють доволі важливу роль у формуванні та розвитку економіки будь-якої країни. Україна як держава великих перспектив та можливостей є не винятком, і вже протягом багатьох років одним із пріоритетних напрямів її розвитку є якомога більше залучення прямих іноземних інвестицій в економіку країни. Проте слід відзначити, що за останні роки економіка нашої країни так і не змогла подолати глибокі структурні деформації та, як і раніше, відстає від розвинених країн світу безпосередньо за сукуп-

ною продуктивністю всіх факторів виробництва і, як наслідок, рівнем добробуту населення.

Відповідно до чинного законодавства, іноземні інвестиції трактуються як цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [1]. Як одна з форм іноземних інвестицій прями іноземні інвестиції (foreign direct investment – FDI) є міжнародними інвестиціями, здійснені резидентами в одній країні для реалізації своєї довгострокової зацікавленості в підприємствах іншої країни. За визначенням Міжнародного валютного фонду (МВФ) це закордонні інвестиції, величиною у понад як 10% статутного капіталу, що дає зацікавленій стороні право на участь в управлінні підприємством [2].

Світова практика стверджує, що без ефективного залучення іноземних інвестицій неможливо здійснити структуру перебудову економіки країни, зменшити науково-технологічну відсталість народного господарства та забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на міжнародних ринках, тому прями іноземні інвестиції виступають насамперед як один з основних чинників, який сприяє економічному зростанню та розвитку країни у цілому.

Процес залучення прямих іноземних інвестицій дає можливість країні-реципієнту отримати низку вигод, серед яких основними є: поліпшення платіжного балансу; модернізація, тобто залучення завдяки іноземним інвестиціям міжнародних моделей виробничих технологій та організації праці; трансфер (передача) новітніх технологій; підвищення рівня ринкової конкуренції; системність використання ресурсів; розбудова соціальної інфраструктури та підвищення рівня зайнятості.

Проте слід констатувати, що доволі важко визначити, який же насправді ефект впливу іноземних інвестицій на рівень зайнятості. З одного боку, саме завдяки створенню нових підприємств з іноземними інвестиціями відбувається збільшення нових робочих місць, проте з іншого – модернізація вже діючих підприємств здебільшого призводить до звільнення працюючих.

До того ж існують і реальні загрози залучення іноземних інвестицій, серед яких виділяють: експлуатацію сировинних ресурсів та забруднення навколишнього середовища; зростання рівня залежності країни від іноземного капіталу; падіння рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, трансфер капіталу за кордон тощо.

Слід відзначити, що спостереження за процесами надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України здійснюється Національним банком України, а також Державною службою статистики, тому для ефективного аналізу сучасного стану залучення прямих іноземних інвестицій та динаміки їх надходження до національної економіки, структури прямих іноземних інвестицій за галузевим, регіональним та географічним розподілом використовуємо статистичні дані, сформовані Державною службою статистики.

Протягом останніх кількох років ми можемо спостерігати доволі нестабільну динаміку надходження прямих іноземних інвестицій в економіку країни. Проте слід констатувати той факт, що навіть той обсяг іноземних інвестицій, який надходить до нашої країни, не відповідає рівню, якого потребує економіка. Аналіз динаміки надходжень прямих іноземних інвестицій за останні п'ять років наведено на рис. 1.

На основі рис. 1 можна зробити висновок, що загалом обсяг надходження прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України станом на 1 січня 2018 р. становить 37 513,6 млн. дол., що трохи більше, ніж обсяг прямих іноземних інвестицій на початку 2017 р. (на 3,8%).

Окрім того, слід зазначити, що економіка України отримувала найбільшу кількість іноземних інвестицій у 2013–2014 рр., що відповідно становлять 51 705,3 млн. дол. та 53 704,0 млн. дол. Починаючи з 2015 р. відбулося доволі стрімке скорочення рівня надходження іноземних інвес-

тицій до нашої країни. Станом на 1 січня 2015 р. сума надходжень зменшилися на 24,2% [7]. Таке падіння насамперед спричинене агресивною політикою Російської Федерації проти нашої держави, окупацією Криму та проведенням військових операцій на сході України, макроекономічним гальмуванням, стрімкою девальвацією й інфляцією та зниженням рівня споживання населення.

Доволі важливо для будь-якої країни, аналізуючи динаміку надходжень прямих іноземних інвестицій, розуміти, хто її потенційний інвестор. За останні роки галузева структура розподілу іноземних інвестицій дещо видозмінилася, проте основними країнами – інвесторами України станом на 1 січня 2018 р., на яких припадає 70% усіх інвестицій, є країни ЄС, а з інших країн світу – 30% від усього іноземного інвестування.

На кінець 2017 р. основну десятку інвесторів України очолюють Кіпр, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина, Франція, Австрія, Люксембург, Польща, Угорщина та Швеція (рис. 2).

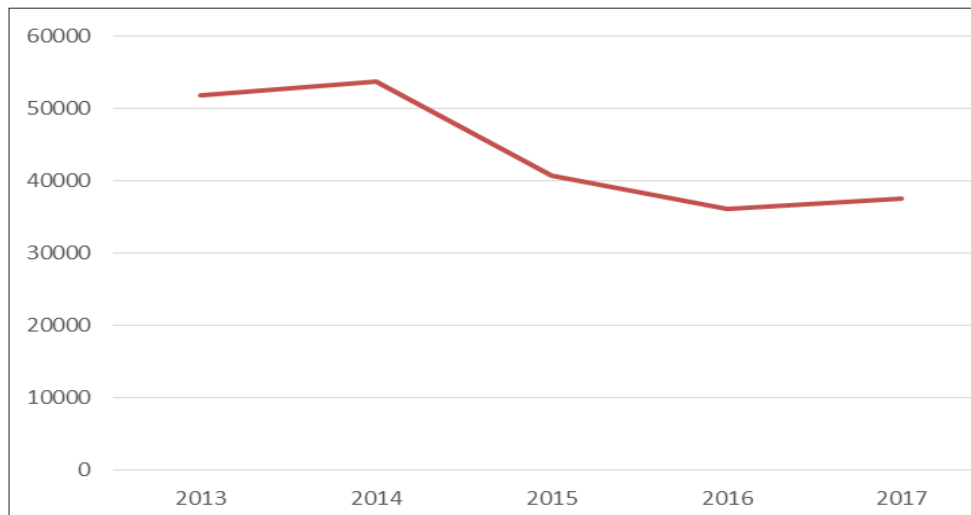

Рис. 1. Динаміка надходжень прямих іноземних інвестицій в економіку України за 2013–2017 рр. (млн. дол. США)

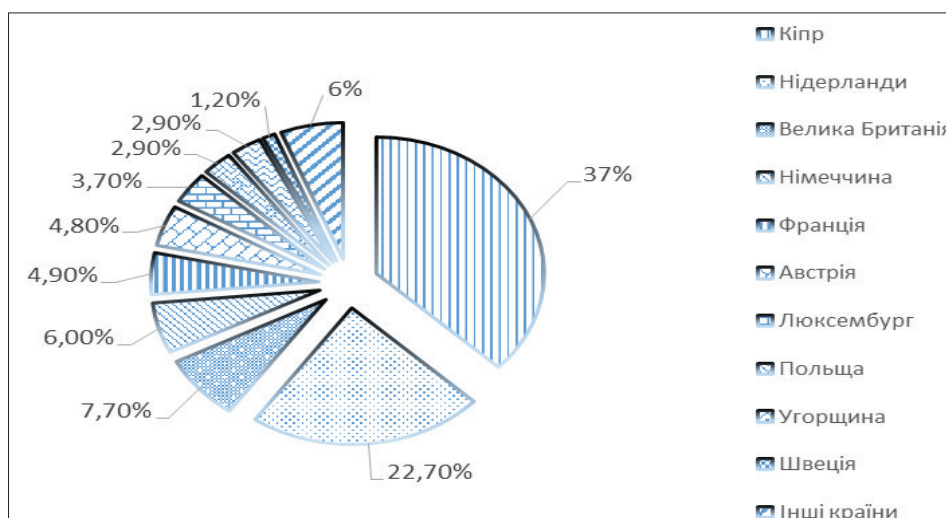

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції з країн світу в економіці України в 2017 р. [7]

Слід відзначити, що Україна за останні роки втратила доволі значну частку інвестицій від таких країн, як Німеччина, Франція, Австрія тощо. Наприклад, Німеччина ще в 2013 р. інвестувала в економіку України 4 496,3 млн. дол., що на 35,2% більше, ніж сьогодні [7].

Існують припущення, що метою інвестування для багатьох іноземних інвесторів поки що є використання українського ринку для отримання швидкого прибутку. Сьогодні існує схильність інвесторів до фінансових зловживань і відмивання коштів. Високий ступінь інвестування з такої країни, як Нідерланди, пояснюється суттєвими пільгами для зареєстрованих у них іноземних компаній, а отже, їм притаманні певні елементи офшорності, проте несівставні з Кіпром. Режим офшорної зони, що діє на Кіпрі, сприяв здійсненню з території острова так званих «опосередкованих» ПІІ, які значно перевищують власні кіпрські інвестиції. За попередніми оцінками, значну частину прямих іноземних інвестицій із Кіпру здійснюють дочірні структури українських фірм. Основними галузевими пріоритетами вкладення інвестицій вищевказаних країн є фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, оптова та роздрібна торгівля, інформація та телекомунікації, харчова та хімічна промисловість, металургійне виробництво, виробництво гумових та пластмасових виробів, машинобудування та ін. [3].

Найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій надходить у такі економічно розвинені регіони, як Дніпропетровська (3 491,1 млн. дол.), Київська (1 516,8 млн. дол.), Одеська (1 330,4 млн. дол.), Донецька (1 249,6 млн. дол.), Львівська (1 111,4 млн. дол.), Полтавська (1 003,0 млн. дол.) області та м. Київ, куди надходить 59,8% усіх залучених іноземних інвестицій [7]. Проте наявний нерівномірний розподіл

іноземних інвестицій між окремими регіонами спричиняє соціально-економічний розрив між ними, що відображається у різних рівнях розвитку цих регіонів.

Загалом інвестиційна привабливість регіонів країни має тенденцію змінюватися кожного року. На цей процес впливають різні чинники, нині це стан війни, в якому перебуває Україна вже довгий час (суттєво знизилася інвестиції у Донецьку та Луганську області, відбувся їх відтік), а також підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Останнє дає змогу підвищити інвестиційний рейтинг, передусім регіонів, що знаходяться ближче до європейських кордонів, і важливо, що сьогодні вже є певні зрушення у цьому напрямі. Так, наприклад, у 2014 р. найбільш привабливими регіонами, відповідно до Індексу інвестиційної привабливості, стали Львівська, Івано-Франківська та Одеська області [4].

Здійснюючи аналіз надходжень прямих іноземних інвестицій до економіки країни, їх географічний та регіональний розподіл, необхідно також проаналізувати галузеву структуру розподілу даних інвестицій, тобто в які види економічної діяльності насамперед спрямовується капітал іноземних інвесторів. На основі табл. 1 пропонуємо розглянути та водночас проаналізувати динаміку надходжень прямих іноземних інвестицій у найбільш розвинені галузі економіки України протягом останніх п'яти років.

Проаналізувавши дані табл. 1, можна стверджувати, що протягом останніх п'яти років найбільш привабливими видами економічної діяльності для іноземних інвесторів є промисловість, фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, оптова та роздрібна торгівля: ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів. Найменша частка іноземних інвестицій була залучена у сільське господарство,

Таблиця 1

Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну за видами економічної діяльності (млн. дол. США) [7]

Галузі	Рік				
	2013	2014	2015	2016	2017
Сільське, лісове та рибне господарство	717,8	776,9	617,0	502,2	586,2
Промисловість	18 031,1	17 681,4	12 419,4	9 893,6	9 667,6
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	1427,6	1535,3	1355,5	1088,0	1086,0
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1760,4	1686,9	1340,2	1222,7	1507,3
Будівництво	1 408,5	1 580,0	1 301,9	1 104,1	1 043,3
Оптова та роздрібна торгівля: ремонт автотранспортних засобів	6 070,6	6 807,8	6 037,6	5 247,4	5 106,5
Інформації та телекомунікації	1 840,4	1 894,7	1 646,2	2 089,4	2 075,7
Фінансова та страхова діяльність	13 094,9	12 261,4	8 790,3	8 382,0	9 910,7
Операції з нерухомим майном	3 878,3	4 768,3	3 979,4	3 882,1	3 764,4
Професійна, наукова та технічна діяльність	2 831,0	4 006,8	2 634,5	2 222,6	2 253,5

будівництво та у сферу інформацій та телекомунікацій тощо.

Так, за даними Державної служби статистики України, структура залучених прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку нашої країни станом на кінець 2017 р. такий вигляд: у фінансову та страхову діяльність було спрямована найбільша частка іноземних інвестицій – 26,4%, друге місце посідає промисловість, куди було спрямовано 25,8% (у тому числі в переробну промисловість – 20%) [7]. Проте слід відзначити, що хоча в розвиток таких сфер, як фінансова та страхова діяльність і промисловість, вкладається найбільша частка іноземних інвестицій, але ця частка станом на 2017 р. доволі суттєво зменшилася. Порівняно, наприклад, з 2013 р. надходження прямих іноземних інвестицій у дані сфери відповідно становили на 35% і 53,6% більше. Далі провідні позиції займають такі економічні види діяльності, як оптова та роздрібна торгівля: ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів – 13,6% , операції з нерухомим майном – 10% та професійна, наукова і технічна діяльність – 6% від загального обсягу іноземних інвестицій [7].

Хоча Україна – держава з перехідною економікою, проте вона не стоїть на місці. З кожним роком у нашій країні розробляються та впроваджуються нові державні програми соціально-економічного, технологічного, інноваційного тощо розвитку, але навіть за таких умов економічні показники держави доволі низькі порівняно з показниками інших країн, тому виникає проблема невизнання України як повноправного партнера та, як наслідок, малі обсяги надходження іноземного капіталу в країну.

Згідно з Індексом інвестиційної привабливості (International Business Compass), який розраховується міжнародною консалтинговою мережею BDO, станом на 2016 р. Україна опустилася на 130-е місце зі 174 країн світу (41-ша позиція). На основі цього можна стверджувати, що в Україні доволі несприятливий інвестиційний клімат, що зумовлює низьку інвестиційну активність суб'єктів світового господарства.

Обмежений приплив прямих іноземних інвестицій в економіку України та нерівномірність їх розподілу насамперед спричинені наявністю низки таких проблем, як корупція, нестабільність вітчизняного податкового законодавства та жорстка податкова система, незахищеність іноземного капіталу, інвесторів та їх прав власності, високий рівень інфляції в країні, девальвація української валюти відносно долара, відсутність ефективної системи страхування іноземного капіталу, нестабільність та непрозорість правового та політичного середовища, економічна криза в країні тощо.

Для поліпшення інвестиційного клімату в нашій державі та підвищення рівня припливу прямих іноземних інвестицій в економіку України, на нашу думку, необхідно:

– викоринити корупцію та хабарництво на всіх рівнях влади;

– поліпшити інвестиційний клімат у країні шляхом подолання негативних наслідків економічної та політичної кризи, стимулювання малого та середнього бізнесу та вдосконалення земельного, податкового, митного тощо законодавства;

– розробити та впровадити дієвий економічний механізм страхування ризиків вкладення іноземного капіталу;

– розробити сучасну систему захисту державою прямих іноземних інвестицій;

– удосконалити систему державного регулювання у сфері іноземного інвестування;

– пом'якшити державний або державно-бюрократичний тиск на підприємницьку діяльність та спростити систему функціонування регуляторного середовища;

– посилити відповідальність за неправомірне використання прав інтелектуальної власності іноземних суб'єктів господарської діяльності, за незаконне використання комерційних найменувань, копіювання зовнішнього вигляду товару тощо;

– підвищити рівень захисту та суспільного рівня життя громадян України;

– створити відповідні умови для розвитку сучасних фондових інструментів та ринку цінних паперів;

– максимально спростити процедуру взаємовідносини між підприємцями та державою у сфері іноземного інвестування тощо.

Нині пріоритетними завданнями влади на різних рівнях у сфері іноземного інвестування насамперед мають стати: ефективні та обґрунтовані реформи у сфері економіки; запровадження нових технологій у сферу виробництва; виробництво конкурентоспроможного товару широкого вжитку тощо.

Вважаємо, що запропонований вище перелік заходів позитивно вплине на інвестиційний клімат в Україні.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що прямі іноземні інвестиції є тією рушійною силою, що впливає на темпи економічного зростання та розвиток країни у цілому. Нині економіка України перебуває у доволі важкому кризовому стані, тому залучення додаткового капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій є важливою передумовою стабілізації та збалансування економічного стану країни. Як і будь-яке економічне явище, прямі іноземні інвестиції мають свої переваги та недоліки. Аналізуючи двоякий вплив іноземного капіталу на економіку України, можна зробити висновок, що їх залучення несе здебільшого значні переваги, ніж недоліки.

На основі аналізу динаміки надходжень іноземних інвестицій в економіку України слід констатувати тенденцію до зменшення притоку

іноземного капіталу, що зумовлено впливом негативних чинників.

Найголовнішими іноземними інвесторами за останні роки стали такі країни, як Кіпр, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина, Франція, Австрія, Люксембург, Польща, Угорщина та Швеція. Найбільша частка їхнього капіталу насамперед спрямовується у такі галузі економіки України, як промисловість, фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, оптову та роздрібну торгівлю: ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів тощо. Слід відзначити, що навіть надходження цього капіталу є недостатнім для побудови сильної та стабільної економіки.

Найголовнішими проблемами, які спричиняють низьку інвестиційну привабливість

України, насамперед є військові дії на сході України та окупація Криму, політична та економічна нестабільність, недосконалість законодавчої бази, корупція на всіх рівнях влади тощо. Запропоновані вище заходи щодо державного регулювання та стимулювання інвестиційної привабливості економіки України насамперед сприятимуть підвищенню економічного рівня розвитку країни, спрощенню ведення бізнесу в країні, підвищенню місця у міжнародних рейтингах, а також поліпшенню загального інвестиційного клімату та підвищенню рівня довіри до нашої країни з боку іноземних інвесторів. Отже, залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України залишається однією з нагальних проблем економічних реформ нашого уряду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України: «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.96. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Investopedia. Foreign Direct Investment – FDI. URL: <http://www.investopedia.com/terms/f/fdi.asp>.
3. Маркевич К.Л. Поточний стан та перспективи прямого іноземного інвестування в економіку України. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». 2015. Вип. 2(1). С. 249–255.
4. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. URL: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/rejting_investicijnoyi_privablivosti_regioniv_2014_1.pdf.
5. Прямі іноземні інвестиції: український та світовий контекст / Д.В. Мангушев, В.К. Пилипчук, Н.О. Смірнова. Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка». 2016. Т. 21. Вип. 5. С. 37–41.
6. Озімчук О.В. Вплив інвестицій на економічний розвиток України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 6. С. 224–228.
7. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.